

**АЛАЯҚТАР
АЙМАҚ
ТАҢДАМАЙДЫ**

2-бет

**УӘКІЛ
МЕМЛЕКЕТТІК
ҚЫЗМЕТШІЛЕРГЕ
КЕҢЕС БЕРЕДІ**

4-бет

**ХАС
СҰЛУДЫҢ
ЖАЗЫҒЫ
НЕ?**

8-бет

✉ zangazel@mail.ru

№93 (3624) 8 желтоқсан 2023

МƏСЕЛЕ

**ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ
1920-30 ЖЫЛДАРДАҒЫ
АШТЫҚТЫ ГЕНОЦИД
ДЕУГЕ НЕ КЕДЕРГІ?**

9 желтоқсанда әлем елдері
Халықаралық геноцид құрбандарын еске алу, оларға
құрмет көрсету және осы қылмыстың алдын алу күнін атап
өтеді.

Оны 2015 жылдың қыркүйегінде
БҮҰ Bas Assambleyasы Арменияның
бастамасы бойынша белгілекен еди.
БҮҰ-ның бұл күнді таңап алу себебі
1948 жылы 9 желтоқсанда Bas Assambleynың 260 (III) қарарымен Геноцид қылмысының алдын алу және
оны жазалау туралы конвенциясы
қабылданған болатын. Еліміз оған
тауелсіздік алғаннан соң, араға 7 жыл
салып 1998 жылы қосылды. Нақты
айтқанда «Қазақстан Республикасының Геноцид қылмысының алдын алу
және оны жазалау туралы конвенцияға
қосылуы туралы» қарар 1998
жылы 29 маусымда қабылданып, ол
24 қарашада күшіне енді.

Конвенция бойынша геноцид –
халықаралық құқықтар нормасын
бұзатын және БҮҰ-ның қасиеті мен
мақсатына қайшы келетін қылмыс
болып табылады. Оның бірнеше жыл
бойы адамзатқа үлкен шығын келтір-
генін мойыннады. Адамзатты осын-
дай бақытсызықтан арылту үшін
халықаралық ынтымақтастықтың
қажет екендігіне көз жеткізе отырып,
келісіш тараптар төмөнде көрсетіл-
гендерге мәміле жасады: геноцидтің
бейбіт немесе соғыс кезеңінде жа-
салғанына қарамастан халықаралық
құқық нормасын бұзатын қылмыс
болып табылатынын растанды және
оған қарсы алдын алу шараларын
және қылмыс жасалғанда оған жаза
қолдануға міндеттеледі (I бап). Кон-
венцияда геноцид ұғымымен қандай
да бір ұлттық, этникалық, нәсілдік
немесе діни топтарды толықтай немесе
ішінәра жою пигылымен жасалған
келесі әрекеттер түсіндіріледі: а) осы
топ мүшелерін өлтіру; б) осы топ мү-
шелерінің денесін жақараптату немесе
осы топ мүшелерінің ақыл-ойна-
зиян келтіру; с) қандай да бір топ
үшін оны толықтай немесе ішінәра
жоюға жағдай туғызу; д) осындағы топ
арасында бала тууды болдырмау ша-
ралары; е) адамдардың бір тобынан
екінші топқа балаларды құштеп беру
(III бап).

(Соны 3-бетте)

ЗАН газеті

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ДЕМОКРАТИЯ - ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН КҮРЕСТИН

9 желтоқсан – Халықаралық жемқорлықпен күрес күні. Мемлекет пен халықтың қаржысын талан-таражға салушылар қай дәүірде, қай елде болмасын қоғам өкілдері үшін ең көкейкесті мәселе болды. Бұл туралы ғұламалар қаншама еңбектер жазып, одан сақтанудың түрлі жолдарын ұсынса да, жемқорлықты түбебейлі жоя алған жоқ. Байлық пен атақ-даңқ үшін билікке таласып, өзгелерге шапқыншылық жасап, ата-анасын, бауырларын, туыс-туға-нын құрбан еткен билеушілер барлық елдің тарихында аз емес.

(Соны 3-бетте)

ТҮЙТКІЛ

ЖЕКЕ ДЕРЕКТЕРДІ КОРҒАУФА ЗАН ӘЛСІЗ

Қазақстанда ақпараттық қауіпсіздікке қауіп төндіру оқиғалары 34,7% пайызға есken. 2022 жылғы 11 айда 16654 оқиға орын алса, биылғы 11 айда 22440 оқиға тіркелген. Статистиканы Ұлттық компьютерлік инциденттерге әрекет ету орталығы KZ-CERT беріп отыр.

Десе де, былтыр ақпарат және байланыс саласындағы қылмыстық құқық бұзушылыққа қатысты бар болған 142 қылмыстық іс тіркелді. Оның 8-і фана сотқа жеткен. 40 қылмыстық іс мерзімінің етүіне немесе қылмыс белгісінің болмауына байланысты және т.б. себептер бойынша тоқтатылды. Тағы 46 қылмыс ашылмаған деп танылып, жабылды. Ал құқық қорғау органдарының атальыш мәселе де дәйектердің жеткілікісіздігі, күдіктілердің анықтау мүмкіндігін аздыға қолбайлау болып отыр. Мамандар мәселе кибергигиенаның жоқтығынан және жеке деректі кез келген субъектердің негізсіз жинауынан орын алуда деген пікірде. Мысалы азық-түлік дүкені және т.б. сауда орындарында тауарды қайтару процесінде жеке күелікітін

көшірмесі сұралады. Бұл процестің мотиві белгісіз, өйткені құжат көшірмесін жинаудың мүндайда еш қажеті жоқ. Оның үстінен, бұл деректердің қалай өндөліп, сақталып жатқаны да белгісіз.

Елімізде көбіне жеке және занды тұлғалардың іс жүргізуде пираттық бағдарламаны пайдаланытын ескерсек, дерек жинаған субъекттің қысастық ойы болмаса да, деректердің сақтау кезінде оның қауіпсіздігіне ешкім жауап берсе алмайды. Естерінізде болса, Telegram мессенджерінде ботта Қазақстандықтардың деректері тараған еди. Ал ол деректердің қашан және қалай қолды болғанын ешкім білмейді. Құзырлы органдар ағымдағы оқиғаға қатысты, бот деректері белгілі бір мемлекеттік

ақпараттық жүйеден алынғаны жайлы немесе жүйені бузу орын алғаны туралы ақпарат жоқ дейді. Десе де бұндай боттар әдette, азаматтардың жеке деректерін Telegram, Facebook, WhatsApp, Одноклассники және т.б. сияқты онлайн платформалардың ашық сервистерінен жинайтынын жеткізеді. Бұл тұжырымды тауарлар мен қызметтердің жеткізуге арналған жалпыға колжетімді көздерде немесе қызметтерде көптеген ақпаратты қалыптын өзі өз қолымен беретінімен түсіндіріледі. Осы тұста даудың басы деректерді жинауға қатысты заңнаманың әлсіздігі мен оны бақылайтын арнайы органдың жоқтығынан шығып отырғанын түсінуге болады.

Зандағы түзетулер

Түйткілді Мемлекет басшысы да байқады. Биылғы жолдаудың Қазақстандық «IT» мемлекеттің айналдыру маңызды стратегиялық мін-

дет екенін айта келе, ақпараттық қауіпсіздікі қамтамасыз ету мәселесінің маңыздылығын алға тартқан еди. Артынша Парламенттің бір топ депутаты мәселеге қатысты заңға түзетулер әзірлеп, Сенатқа күні кеше бекіттіріп те алды.

Ұсынылған заң жобасы үш блоктан тұрады. Бірінші блок жеке деректерді қорғауда қосылма шараларына арналған. Заң жобасы деректердің айналымы мен сақталуы саласында мемлекеттік бақылауды енгізеді. Сонымен қатар, бұл жеке деректерді пайдаланатын субъектілермен профилактикалық жұмысты жолға қоюға мүмкіндік береді. Олардың әркайсысы жеке деректердің жарияланып кетуі туралы ақпарат анықталған сәттен бастап 3 күн ішінде реттеушиге хабарлауы керек. Яғни, енді сіздің жеке мәліметтеріңіз қолды болғаны анықталса, ол туралы реттеуши орган электронды үкімет порталы және 1414 SMS хабарламасы арқылы хабарлайтын болады. Және мәселеге қатысты іс жұмысын жүргізуге міндеттеледі.

Екінші блокта «ақ хакерлер» институтын және баг-баунти платформасының қазақстандық аналогының жұмысын құқықтық реттеу үсынылды. Баг-баунти жүйесі әлемдік IT саласында елеулі орын алады. Онда компания не мемлекеттік орган арнағы хакерлерді шақырап, ұсынылған бағдарламаны бұзға рұқсат береді. Және сол арқылы ез бағдарламаларының әлсіз тұстарын екшеп алады.

(Соны 2-бетте)

ТҮЙТКІЛ

СОТ СӘЙЛЕСІН

ЖЕКЕ ДЕРЕКТЕРДІ КОРҒАУФА ЗАҢ ӘЛСІЗ

(Соңы. Басы 1-бетте)

Бұл шара енді елімізде тұрақтылықты бағалау, ақпараттық жүйелердегі қателер мен олқылықтарды анықтау үшін ақпараттық қауіпсіздікін білікті мамандарын тартуға көмектеседі.

Жобаның үшінші блогы Ұлттық қауіпсіздік комитеттін Мемлекеттік техникалық қызметі жынынан Мемлекеттік ақпараттық қауіпсіздік орталығын құруға арналған. Сонымен қатар, мемлекеттік техникалық қызмет базасында бағдарламалық қамтамасыз етудің бастапқы кодтары репозиторий құрылатын болады. Осылайша, ұсынылып отырған шаралар кешені мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйелерінің қауіпсіздігін күшейтеді. Жалпы электрондық үкіметтің тұрақтылығын арттырады.

Құжаттардың қағаз қөшірмелерін жинауға тығым салынды

Осы толықтыруда «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» заңының 7-бабы 10-тармақпен толықтырылды. «Мемлекеттік органдардың және мемлекеттік заңды тұлғалардың ақпараттандыру объектілерінен интеграциялану болмаған, технологиялық құралдарды пайдаланып субъектін сақтестендіру мүмкін болмаған жағдайларды қоспағанда, сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңдарында көзделген өзге де жағдайларда жеке басты күәландыратын құжаттардың қөшірмесін қағаз жеткізгіште жинауға, өңдеуге тығым салынады», – дөлінген құжатта.

Жалпы жеке басты күәландыратын құжат-

тардың қағаз қөшірмесін жинауға тығым салу жеке деректердің заңсыз жинау және өңдеуді, олардың сыртқа шығу жағдайын азайтатыны анық. Қазіргі уақытта қонақайлыр немесе көптеген дүкендер тауарларды қайтару кезінде сәйкестендіру құжатының қөшірмесін талап етеді, дегенмен мұндай әрекеттің негізділігі түсініксіз. Тыйым қабылданғаннан кейін бұл әрекеттер енді заңсыз болып табылады. Дербес деректер және оларды қорғау туралы заңнаманың сақталуын бақылау Қәсіпкерлік кодексіне сәйкес «жоспардан тыс» тексеру нысанында жүзеге асырылатының да қоса кеткіміз келеді.

Жаза қатаңдай ма?

Қазіргі уақытта Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 641-бабында жеке деректердің заңсыз жинау немесе өңдеу, оның ішінде жеке деректерді таратқаны үшін субъектінің түрі мен санатына қарай 10-нан 1000 АЕК-ке дейінгі мөлшерде әкімшілік айыппул салу көзделген. Әрине, бұл өте аз сома. Өйткені деректердің қолды болғанынан орын алатын зиян одан да көп. Мәжіліс депутаты Екатерина Смышляева мәселелеге қатысты жақын арада заңнамаға өзгерту енгізу арқылы айыппұлды қебейтуді ұсынатындағы жеткізді. «Айыппул сомасының азыдыры жайлы сұрақ көп қойылады. Дегенмен әрбір жаңа талап қәсіпкерлік субъектілерге елеулі әсер етеді. Мұны өлшеп, ескеру керек. Тағы бір маңызды сәт. Жазалау үшін кімді және не үшін екенін анық түсініл алу керек. Соңғы екі жылда осы сұрақтарға жауап беру үшін заңнамалық түрғыда елеулі жұмыстар атқарылып келді», – дейді депутат.

Нұрбол ЖЫЛЫС,
«ЗАҢ газеті»

Алматы – ірі мегаполис. Мүмкіндіктер қаласы болғандықтан, Алматының пана тұтып, тіршілік жасаудың сәтті мекені санайтындар аз емес. Бірақ, сол мүмкіндікті әртүрлі мақсатта пайдаланындар жетерлік. Содан болар, Алматы біреудің табысқа жетудегі баспадағы болса, біреудің барынан айырылып, бармағын тістеген орнына айналды. Әсіресе, Алматы қәсіптің, өндірістің, орталығы болғандықтан, бұл қаланың халқына алайқтар да үйір. Себебі, қазір алайқтар жер таңдамайды.

АЛАЯҚТАР АЙМАҚ ТАНДАМАЙДЫ

Бұрын адамдардың сеніміне кіру үшін алайқтар етеге қарым-қатынас жасап, жылы сөйлеп, жаңындағы адамның жинағанын қалтасына басу үшін барын салатын. Ал интернет-алайқтар смартфон мен компьютер экранының ар жағында отырып-ақ талай жәбірленушіні зар қақсытап жатыр. Жаңа технология жетістігін менгерген қылмыскерлер өзегі қаладан, басқа елден, тіпті түзев мекемесінен хабарласып, діттеген ойына жетуде. Сот тәжірибесіне кез салсақ, интернет-алайқтар көбінесе арам ойын веб-сайттар арқылы жүзеге асырады. Осылайша олар түрлі сайттарға, әлеуметтік желілерге арзан бағада тауар жеткізін айтып хабарландыру береді. Женіл табыс, қолайлы бағаны көргендегі сақтақты ұмытып елп ете қалады. Сөйтіп өзі танымайтын, шының деректеріне көз жеткізбеген бөтен адамның айтқан шотына ақшаны аударады. Ақша түскенше қайта-қайта қонырау шалып, ойлануына мүмкіндік бермей дегірін алған алайқен байланыс ақша аударылған сәттен тоқтайды. Сөйтіп не ойындағы тауарын альп, не ақшасын қайтара алмағандар бүгінде полицияның есігін тоздырып жүр.

Заманауи технологияның тілін жақыс билетіндер кез келген адамның әлеуметтік желідегі парақшасын бұзып, ақша сұрай алатының да байқауға болады. Кейінгі кезде бөтен парақшаны бұзып, ондағы адамның достарына жіберілтін мәтін біреу: «Мен өте қызын жағдайға тап болдым» деп жанашырылдықты оята отырып ақшалы болу. Бірде полицияға түсіп қалдым, енді бірде ауруханада хал үстінде жатырмын деуі мүмкін. Тіпті, карточкам блокталып қалды, қазір дүкеннен шыға салып қайта аударамын дегенде өзге номере ақша аударуды сұрайтындар да бар. Танысының қызын жағдайға тап болғанын өкіған соң кейбіреулер бірден сұраган қаржысын аударады. Ақпаратты тексермей көмек көрсететіндер осылайша алыстағы алайқыттары бір сәтте байытқандарын кеш түсінеді.

Бұғаралық ақпарат құралдарында алайқтардан сақтану жолдары, құқықтық сауатты көтеретін материалдар тұрақты жарияланып, көрсетіліп тұрады. Алайда, содан сабак алып жатқандар аз. Мұның басты себебі, азаматтар тым сенгіш. Әсіресе, халықтың қайы-

рымдылық жасауға, көмек көрсетуге дайын тұртынын алайқтар да жақсы пайдаланып келеді.

Салымшылардың миллиондаған қаржысын айналымға салып отырған банк саласында да интернет-алайқтық көбекеуде. Олар салымшыларға өздерін банктиң қауіпсіздік қызметтінің қызметкері ретінде таныстырып, клиенттерге шоттарында күдікті операциялар немесе жүйенін сол сәтте дұрыс жұмыс жасамай тұрганын хабарлайды. Сенімге кіргенен кейін ақшаны жалған шотқа аударуды ұсынады немесе банк картасының толық дерегін алдап алып, шоттага барлық ақшаны иеленіп кетеді. Осы әдіспен де соңғы уақытта талай адам алайқтардың құрбанына айналып, бүкіл жиган-тергенин айырылды.

Мұндай қателіктерге болашакта жол бермеу үшін құқықтық сауатты көтеру, қылмыстың алдын алу бағытындағы іс-шаралар кешенді түрде жүргізілу тиіс. Құқық қорғау органдары қылмысты ашып қоймай, халықпен кездесулер ұйымдастырып, алайқтарға алданбауды тетігін түсіндіру тиіс. Банк карточкасындағы құпия мәліметтерді ешкімге бермей, құзырылғандағы органдар мен банк тарапынан хабарласқандарға күдікпен қаралап, ақпаратты тексеру маңызды. «Сіз үттіңіз, үй, көлік алдыңыз!» деген хабарламаның да артында алайқтар тұратынын ұмытпаған жөн. Сонымен бірге, тауарларға тапсырыс береде сенімді, арнайы тіркелген, құжатын ашып көрсететін танымал сайттарға хабарласқан дұрыс.

Біздің елімізде алайқтық қылмыстар Қылмыстың кодекстің 190-бабынен қаралады. Бұл бапта алайқтарға жасаған қылмыстың үшін жаза реті көрсетілген. Дегенмен, әрекеттің алдын ала ойластырып жасаітын алайқтар қылмыстың жолмен тапқан табысын ез атына тіркемей, туыс-туғандарының атына жазатыны байқалады. Соның кесірінен көп жағдайда жәбірленушілер шығыны қайтарылмай жатады. Соңықтан, алдағы уақытта алайқтардың жақындары алған жылжымайтын, жылжитын мүлтікті, банк жинақтарының тарихын тексеріп, жабірленушілер шығының қайтарудың заңды тетігін жасаған абыз.

Қайрат ИМАНҚҰЛОВ,
Алмалы аудандық сотының судьясы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

ҚҰҚЫНА ҚҰЛАҚ САЛ

ОҢ ҚАДАМ

ЖАҚСЫЛЫҚ ЖАСАП ЖАРЫСАЙЫҚ!

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті – жаңа істердің, ілкімді жобалардың жаршысы. Бұган дейін қара шаңырақта қызмет етегін оқытушылар мен студенттер біргіліп талай қайырымдылық шаралардың бел ортасында жүрген еді.

Бір кездері Қызылағаш халқы тоспа жарылып, ауылға қарай екпіндей жеткен есіс судан зардан шеккені ел есінде шығар. Талай адам көз жұмып, талай бұзылған осы кезде университеттің ұжымы да көпшіліктен қалмай, қайырымдылық бел ортасында жүрген болатын. Кейіннен мақтапаралық тұрғындар көршеліп елдін су тоспасының жарылынан қызыл судың астында қалып, баспанасы бүлініп, материалдық шығынға батқанда да ҚазҰУ-дың тату ұжымы

қаржылай да, заттай да көмек көрсетti. Көмекке зәрү көпшіліктің бір шетіне шығуға тырысты. Білім ордадарындағы мұндай ігілікте шаралар ұжымды ғана ұйытып қоймайды, сонымен бірге студенттердің де тәлім-тәрбиесіне оң әсерін тигізіп, жастарды жақыс іске бағыттауға көмектеседі. Ұстаздарының қынғалдарды демегенін көріп есken шәкірттердің өнегелі шараны қайталаітыны шүбәсіз.

Біріккен Ұлттар Ұйымының

шешімімен әл-Фараби атындағы ҚазҰУ БҰҰ-ның тұрақты даму жөніндегі «Академиялық ықпал» бағдарламасының Жаһандық хабына төртінші мерзім қатарынан басшылық етеді. Бұл – тұрақты даму мақсаттарын жүзеге асыруға үлкен үлес қосып отырған жетекші қазақстандық университеттің табысты қызметтінің халықаралық жоғары деңгейде мойындалуының дәлелі. Іске асыру шенберінде халықтың неғұрлым осал топтарына – мүгедектерге және мүмкіндіктері шектеулі адамдарға нақты қолдау көрсету мақсатында кеден, қаржы және экологиялық құқық кафедрасы «Жақсылық жасап жарысайық» іс-шарасын өткізді. Іс-шараны ұйымдастыруға кафедра менгерушісі, профессор Гүлдана Куаналиева, аға оқытушылар А.Есекеева және М.Үмбетовтер бастама көтерді. Заң факультетінің студенттері мен оқытушылар Халықаралық мүгедектер күніне орай қолға алынған акция барысында мүмкіндігі шектеулі жандарды қолдау үшін карат жинады.

Роза ЕРЕЖЕПҚЫЗЫ,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
кеден, қаржы және
экологиялық құқық
кафедрасының аға
оқытушысы, PhD докторы

АЛҚАБИ БОЛУ – ЖАУАПТЫ ИС

2007 жылдан бастап тәжірибелі енгілгендегі заңының 13-бабында алқаби болатын тұлғаның құқықташы мен міндеттері, сондай-ақ, шектеулік көрсетілген. Сотта тәрелік еткен құқығындағы шектеулік құқықташы мен міндеттерінің дұрыстырылуына, бұрын сотты болмауына, сотта ісі қаралатын адаммен туыстықтартылғандағы заңының қабылдануынан бастауы.

Алқаби сотты болмауына, соттың көпшілік жағдайларда жағдайын еткен, құқының сақтамаған, сот отырысындағы заңындағы шектеулік құқықташы мен міндеттерінің дұрыстырылуына, бұрын сотты болмауына, сотта ісі қаралатын адаммен туыстықтартылғандағы заңының қабылдануынан бастауы.

Алқаби сотты болмауына, соттың көпшілік жағдайларда жағдайын еткен, құқының сақтамаған, сот отырысындағы заңы

БОЛАШАҚ – ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕ

Біздің басты мәселе – заңмен белгіленген мәртебесі бар мемлекеттік тіл қазақ тілінің Қазақстан аумағындағы, оның қогам өмірінің барлық салаларындағы қолданысын қамтамасыз ету.

Бұл мақсатқа біз үстемдікпен, әкімшілік жолмен емес, тілдік қақтығыстағар жол бермейтін мақсатты, сауатты да табанды тіл саясатын жүргізу арқылы ғана қол жеткіземіз.

Әлемде қазақ тілі мемлекеттік тіл ретінде өмір сүретін, қызмет ететін бір ғана ел бар, ол – Қазақстан. Ал Қазақстанның мемлекеттік тіл саясатының дұрыс жүргізілуі бұл елдігіміздің, ұлттық дамуымыздың, болашағымыздың белгісі.

Қазақ тілі – қазақтың бүгін мен болашағы, ұлттымыздың тағдыры, мемлекеттілігіміздің тұп қазығы, ел ертеңі екендігі дәлделеудің қажет етпейтін ақиқат. Тарихи өлшем тұрғысынан жас мемлекет саналатын Қазақстанда, мемлекеттік тілдің заңды мәртебесін қалыптастыру күннен-күнге жоғарылашады.

Мемлекеттік тілдің сот жүйесіндегі қолданысын қалыптастыру аса маңызды. Сот жүйесіндегі мемлекеттік тілдің мәртебесін көтеруде мемлекеттік қызметшілерге жүктелетін міндет зор. Қазіргі таңда мемлекеттік тілді білуге талап күннен-күнге жоғарылашады.

Бұгінде ішкі құжат айналымындағы жұмыстарды ұйымдастыру мемлекеттік тілде жүргізілп, ол бойынша құжат әзірлеу (екімдер, жедел көнестік, хаттамалары, семинар, дөңгелек үстел хаттамалары, ұсыныстар, қызметтік хаттар, анықтамалар және т.б.) мемлекеттік тілде орындалуда және мемлекеттік тілді қолдану мәселелеріне байланысты түрлі іс-шараларды ұйымдастырып еткізу жүйелі жолға қойылған.

«Кеңес тілі қазақша болмай, іс оналмайды», – деп Сәкен Сейфуллин ағамызың көнестік дәүріүі кезінде-ақ айттып кеткен. Сондықтан, кез келген мекеменің беделін арттыру үшін кеңес қызметтің дұрыс ұйымдастырылуы мен кеңседен жіберілетін құжаттардың сауатты болуы басты шарт.

Шынар ТУНГАТАРОВА,

Батыс Қазақстан облысы қылымстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соты әкімшісінің басшысы

ӘДЕП

ҮӘКІЛ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШЛЕРГЕ КЕҢЕС БЕРЕДІ

Қазір әрбір мемлекеттік органды Әдеп жөніндегі үәкіл институты енгізілген.

Әдеп жөніндегі үәкіл – қызметтің әдеп нормаларының сақталуын қамтамасыз ету мен мемлекеттік қызмет, сыйбайлас жемқорлыққа қарсы іс-күміл туралы заңнаманы және мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексін бұзға жол бермей жөніндегі қызметті жүзеге асыратын, сондай-ақ мемлекеттік қызметшілер мен азаматтар өз функциялары шегінде мемлекеттік қызметшілерге кеңес беретін мемлекеттік қызметші.

Түрлі себептерге байланысты (негізгі қызмет саласындағы жүктемесі, жұмыс тәжірибелінің аздыбы, заңгерлік білімінің болмауы, заңнаманың үнемі өзгеріп отыруы және т.б.) азаматтардың да, мемлекеттік қызметшілердің де мемлекеттік қызмет саласында болып жатқан өзгерістердің мәнін жан-жақты түсінуге мүмкіндігі бола бермейді. Нәтиже сінде шешім қабылдауда және өз құқықтарын қорғауда қыныңқар түсіндейді. Осы және мемлекеттік қызметшілердің қызмет барысында туындастын басқа да жағдайларды шешу үшін Әдеп жөніндегі үәкіл институты құрылды.

Оның негізгі функцияларының бірі – мемлекеттік қызметшілерге консультативтік көмек көрсету. Мұнайдағы мемлекеттік қызмет және мемлекеттік қызметшілердің этикасы туралы заңнаманың көз келген мәселелері бойынша көрсетілуі мүмкін. Өз құзыреті шегінде сыйбайлас жемқорлыққа қарсы іс-күміл мәселелері бойынша консультациялар жүргізілуі мүмкін. Консультациялар жеке кабылдау немесе әнгімелесу кезінде көрсетіледі. Мемлекеттік қызметкер болып табылмайтын үшінши тұлғалар (жеке және заңды тұлғалар) да Әдеп жөніндегі үәкілге хабарласа алады.

Әдеп жөніндегі үәкіл мемлекеттік қызметшілерге ашықтық, әділдік,

департаменттің мемлекеттік қызметшілерінің қызметтердің көзінде қызметтің әдеп нормаларының сақталуын қамтамасыз ету мен мемлекеттік қызмет, сыйбайлас жемқорлыққа қарсы іс-күміл туралы заңнаманы және мемлекеттік қызметшілердің әдеп кодексін бұзға жол бермей жөніндегі қызметті жүзеге асыратын, сондай-ақ мемлекеттік қызметшілер мен азаматтар өз функциялары шегінде мемлекеттік қызметшілерге кеңес беретін мемлекеттік қызметші.

Динара СӘРСЕБЕКОВА,
Қостанай облысы Әділет департаменті басшысының орынбасары, Әдеп жөніндегі үәкіл

ТАРАЗЫ

БІЛГЕН ЖӨН

Қоғамдық қатынастарға нәтижелі және мақсатты құқықтық ықпал етуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін мемлекеттік саясатты іске асырудың негізгі құралы – шығармашылық қызмет.

НОРМАТИВТІК ҚҰҚЫҚТЫҚ АКТІЛЕР ХАЛЫҚ МУДДЕСІН ҚОРҒАЙДЫ

Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеу әділет органдарының негізгі міндеттерінің бірі. НҚА мемлекеттік тіркеу институты 1993 жылы құрылған. НҚА мемлекеттік тіркеу олардың күшінен енүйін қажетті шарты. Тіркелиген актілердің заңды заңы күш жоқ.

Әділет органдары НҚА-ның қолданыстағы заңнамаға сәйкестігіне заңдық саралтама жүргізеді, ондағы негізгі мақсат – азаматтардың конституциялық құқықтары мен бастандықтарына, сондай-ақ жеке касікерлік субъектілерінің мүдделеріне қысым жасауға жол бермеу.

2016 жылғы 6 сәуірде қабыл-

данған «Құқықтық актілер туралы» заңы нормашығармашылық процесін реттейді.

ҚР Үкіметінің 2022 жылғы 29 желтоқсандағы №1093 «Қазақстан Республикасы Үкіметінің кейір шешімдеріне өзгерістер енгізу туралы» қаулысымен Әділет министрлігінің мемлекеттік басқарудағы жергілік органдардың НҚА мемлекеттік тіркеу функциясы аумақтық әділет органдарына берілді. Осылан орай, ағымдағы жылдың 1 қантаратынан бастап мемлекеттік басқарудағы жергілік органдар НҚА-ның мемлекеттік тіркеуға Әділет департаментіне жіберіледі. Ағымдағы

жылдың өткен кезеңінде Әділет департаменті жергілік мемлекеттік органдың 155 НҚА-сын тіркеді.

НҚА заңға тәуелді актілердің заңдылығын, сондай-ақ Қазақстанның құқықтық кеңістігінің бірлігін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Әділет органдарында тіркелиген НҚА-мен әрбір азамат Қазақстан Республикасының НҚА эталондық бақылау банкі арқылы таныса алады.

**Сайран КАНТАРБАЕВА,
Ақмола облысы Әділет департаменті Нормативтік құқықтық актілерді тіркеу бөлімінің басшысы**

ТҮЙТКІЛ

«BAIQA, PIRAMIDA» АЗАМАТТАРДЫ АЛДАNUДАН САҚТАЙДЫ

Қазақстанда жыл сайын мыңдаған азамат қаржы пирамидаларының құрбаны болған, оларға миллиардтаған залал келтірілген.

• Негізгі түсім жаңа салымшылардың салған ақшасынан түседі және төлемдерде де адам тартуына қарай төленеді;

• Ұйымының нақты қызметі түсініксіз, бірақ, қаржы, инвестиция саласымен байланысты болады.

• Жарнама тым белсенді жасалады, үгіт-насихат үшін маркетингтік көлтеген тәсілдер қолданылады;

• Ұйым атауында, символикасы мен жарнамасында нарықта бар танымал банктер, микроқаржылық ұйымдар, ломбардтармен ұқсастық болады;

• Ұйым сайты тым белсенді жасалады, үгіт-насихат үшін маркетингтік көлтеген тәсілдер қолданылады;

• Ұйым атауында, символикасы мен жарнамасында нарықта бар танымал банктер, микроқаржылық ұйымдар, ломбардтармен ұқсастық болады;

• Ұйым сайты тым белсенді жасалады, үгіт-насихат үшін маркетингтік көлтеген тәсілдер қолданылады;

• Адамдардың әлсіз түстарын дөп басады. Материялдық еркіндік, сұлулық, салмақ тастау, кәсіп ашу, өзінді жетілдіру, өзінде сенимді қүшету және осы секілді басқа да бүтінгі заманғы трендтегі құндылықтарды ұсынады. Осылайша, салымшылардың айналырып, косымша кенес, тренингтер жүргізеді. Әлеуметтік жөлі арқылы жарнама жасайды;

• Адамдардың әлсіз түстарын дөп басады. Материялдық еркіндік, сұлулық, салмақ тастау, кәсіп ашу, өзінді жетілдіру, өзінде сенимді қүшету және осы секілді басқа да бүтінгі заманғы трендтегі құндылықтарды ұсынады. Осылайша, салымшылардың айналырып, косымша кенес, тренингтер жүргізеді. Әлеуметтік жөлі арқылы жарнама жасайды;

• Ең қымбат капитал – сенимді қолданады. Насихатшылар бейтансыз адамдарды тартпайды, өз ортасынан жаңа мүшелер іздеді. Адамдардың қолданады, салымшылардың өзінде сенимді қолданады;

• Қаржылық пирамидалардың Қазақстанда өркен жағдайда, шығармашылық салыншылардың сенімді қолданады. Жауапкершілігі шектеули серіктестік (ЖШС) ретінде заңды тіркелиген ұйымының құжатының көрсетеді. Бұл құжат, әдетте, ұйым кесінесінде ілуілі тұрады. Алайда, елімізде заңды тұлғаны тіркеудін www.egov.kz сайты арқылы 5-10 минутта жүзеге асатының көшпілік білмейді. Білсе, оған негізгі құжат ретінде сенеді;

• Салымнан мол табыс тапқан, шетелге саяхаттаған, қымбат көлік не өзге бүйімдарға қол жеткізген жандардың нақты мысалымен иландырады. Адамдар бейсоналы түрде олардың орнына өзін қойып көріп, көнілі аудады. Әзгениң сынын қабылдамай, көрісінше, басқаларды үгіттей бастайды;

• Адамдардың әлсіз түстарын дөп басады. Материялдық еркіндік, сұлулық, салмақ тастау, кәсіп ашу, өзінді жетілдіру, өзінде сенимді қүшету және осы секілді басқа да бүтінгі заманғы трендтегі құндылықтарды ұсынады. Осылайша, салымшылардың айналырып, косымша кенес, тренингтер жүргізеді. Әлеуметтік жөлі арқылы жарнама жасайды;

• Ең қымбат капитал – сенимді қолданады. Насихатшылар бейтансыз адамдарды тартпайды, өз ортасынан жаңа мүшелер іздеді. Адамдардың қолданады, салымшылардың өзінде сенимді қолданады;

• Қаржылық пирамидалардың Қазақстанда өркен жағдайда, шығармашылық салыншылардың сенімді қолданады. Жауапкершілігі шектеули серіктестік (ЖШС) ретінде заңды тіркелиген ұйымының құжатының көрсетеді. Адамдардың қолданады, салымшылардың өзінде сенимді қолданады;

АРНАУ

ҮРПАҒЫҢ ҰМЫТПАЙДЫ ЕРЛІГІНДІ

Соғыста батыр, билікте әділ болған судья И.Батыршаевқа

Биыл Ұлы Отан соғысының ардагері, «Қызыл жұлдыз» ордені мен он медальдің иегері Изатулла Рахматуллаұлы Батыршаевтың дүниеге келгеніне 100 жыл тоды. Ағамыз 1950 жылы Ташкенттегі Заң институтын бітірген соң, Шымкент қалалық, облыстық партия комитеттерінде жауаптық қызметтер атқарды. 1958 жылы облыстық соттық судьясы, 1967-87 жылдары Шымкент облыстық соты төрағасының орынбасары болып қызмет етті. Майданда батыр, билікті талапшыл басшы болған атпал азамат И.Батыршаев әділдігімен онтүстік өнірінің мақтанышына айналған. Тау тұлға туралы жазған жырымды оқырманың назарына ұсынып отырмын.

Іә, онда қырық бірдің жазы еді,
Астық піскен, аспанымыз таза еді.
Шымқалада есken Изатулланың,
Жалын шағы өтіп жатқан әдемі.

Естіп-білді Батыстағы соғысты,
Жедел түрде Воронежге жол түсти.
Байланысшы училищесін тәмамдап,
Изатулла сарбаз болып, толысты.

Тұн түнеріп, арқа-басты мұздатты,
Қаңарланып, қабагына мұз қатты.
Байланысшы болу деген – ез алды,
Командир боп, бастап шықты взводты.

Майдан шебі батырларды таңдады,
Алға ұмттылу, өзге мақсат болмады!
Изатулла асқан шебер әдіспен,
Байланыстың сымын еппен жалғады!

Қырық бестің сәуір айы ішінде,
Әуе күші мінген еді қүшіне!
Арпалысты бік аспан көгінде,
Берлинде басып алу үшін де!

Жаралады самолетті тескен оқ,
Жерге қонды қалай – тіпті есте жок.
Жауынгердің оққа ұшып біразы,
Оны тарих жазар енді кестелеп.

Командирі көрді қанға беккенін!
«Орталық» та бағалады ерлігін!
Қалқан етіп тосқан мықты қеудеге,
Тақты «Қызыл жұлдыз» орденін!

Шыбын жаңың тастамаса қеуденде,
Қырғын соғыс азабына қөнген-ди!
Ұфадағы госпитальға жатқан сон,
Жарақаттан ұзак үақыт емделді.

Женістен сон судья жолын таңдады,
Бар өмірін әділсөтқа арнады!
Отыз жыл «қара қылды қақ жарып»,
Әділ болып, қызметті атқарды!

Майданда да, еңбекте де қырағы,
Жарқырайды Батыршаев шырағы!
Сексен жаста өтсе-дағы өмірден,
Іргі іци өнеге бол тұрады!

Арқалаған өз халқының сенімін,
Батыр ұлы, мақтанышы елінің!
«Әділ сот болған еді» деп еске алып,
Ардақтайды азаматын ел бүгін!

Жұз жыл бұрын ашқан дүние есігін,
Ұрпақтары ұмтыпайды оның ерлігін.
Облсоттың гранит Данқ тақтасына,
Алтын әріппен жазып қойды есімін!

Қабыл ДУЙСЕНБИ,
«Тіл жанаширы»
құрмет белгісінің иегері

ҚӨЗҚАРАС

Әлемде мамандық көп, соның ішінде адам тағдырына төрелік ететін, ақпен қараның ара жігін ажырататын судья мамандығының орны ерекше. Өзге мемлекеттер секілді, отандық сот жүйесі мен қазақстандық судьялардың мәртебесі заңмен бекітілген.

СУДЬЯ -
МӘРТЕБЕЛІ МАМАНДЫҚ

«Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заңның қабылданып, тәжірибеде қолданылып келе жатқанына жиырма жылдан асты. Осы жылдар ішінде талай өзгерістер мен толықтырулардың басынан кешірген пәрменді заңның мақсаты біреу – ол сот жүйесінен деген халықтың сенімін нығайту, судьялардың тәуелсіздігі мен мәртебесін бекіттү.

Осы заңның 1-бабында «Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот қана жүзеге асырады» деп жазылса, 3-бапта «Судьялар сот төрелігін іске асыру кезінде тәуелсіз және тек Конституция мен заңға фана бағынады. Соттың сот төрелігін іске асыру жөніндегі қызметіне қаңдай да бір арапасуға жол берілмейді және заң бойынша жауаптылықта әкеп соғады» деп бекітілген.

Осының өзі елдегі әділдік пен тұра төреліктің кепілі болып отырған судьяларға үлкен жауаптылықпен қатар, бік міндет жүктелгенін аңғартады. Судья – құқық қорғау, заң мамандықтарының бік шыны. Содан болар, зангерлік білім алған мамандардың көбі тәжірибесін шындалап, біліктілігін арттырып, кәсіби шеберлігін жетілдірген сот судьялық қызметте өз қолтансызынан қалдырысы келеді. Қоғамда судьяларды кез келген адамның тәжірибесі мен тағдырынан жоғары тұрған адамдар деп қабылдау басым. Өйткени судьяга қызын мәселең шешу құқығы берілген. Әлемде қателесуге құқығы жоқ екі мамандықтың бірі дәрігер болса, екіншісі судья дейтініміз сондықтан.

Судья – бүкіл зангерлік мансаптың шыны екені рас.

Сондықтан, судьялардан үміткерлерге қойылатын талап та барынша жоғары. Бүгінде қазылық етуден үміткер жандардың зангер-

лік білімі, жұмыс өтілі суралып қоймай, оның мемлекеттік тілді еркін менгеруі, қоғамдағы мінсіз бейнесі де назарда ұсталады. Зандарды жетік билетінін дәлелдеген үміткерлер, эссе жазу арқылы өзінің тіл байлығынан, ой қорыта алатынынан хабардар етеді. Сонымен бірге, қазір судьялық үміткерлер тізімі Жоғарғы Сот кеңесінің сайтында ашық көрсетіледі. Азаматтар осы үміткерлерге қатысты өз пікірін білдіріп, теріп әрекеттерімен ел ішінде таңылған жандардың сот корпусына қосылмауына ықпал етеді. Яғни, судьяларды таңдауда қарапайым азаматтарды да пікірі ескеріледі. Тек халық өз қолындағы осы мықты механизмді тиімді пайдаланып, сапалы сот корпусының қалыптасусына өз үлесін қосып маңызды.

Қазір белгілі жоғары оку орындарының бәрінде дерлік заң факультеті бар. Жылына осы оку орындарынан қаншама түлек бітіреді. Жастардың арасынан мықтыларын іріктеп, сот саласына тарту үшін судьялардың қызметі мен мәртебесін насиҳаттау бойынша тұрқыты жүргізу керек. Бұл үміткерлер арасындағы бәсекені арттырып, тек таңдаулылардың ғана судья болуына көмектеседі. Отандық соттың беделін көтеріп, абырайын арттыратын да осындей өз мамандығын сүйетін, судьялық саналы турде келетін жандар десек қателеспейміз.

Сержан БАЙБОЛОВ,
Жетісі аудандық №2
сотының төрағасы
АЛМАТЫ ҚАЛАСЫ

БІТІМ

ҚЫЛМЫСТАҚ ІСТЕГІ
МЕДИАЦИЯ

Әлемнің дамыған отыз озық елінің қатарына қосылуды мақсат еткен Қазақстанда зандарды ізгілендіру, тұрме тұрғындарын азайту бойынша ауқымды жұмыстар жүзеге асырылды. Жаза басқан адамды шетке итермей, түзелуіне, жаңа өмір бастауына мүмкіндік беретін жаңа механизмнің бірі – медиация. Алғашқы кездері тек еңбек даулары мен азаматтық істерді тиімді шешу үшін қолданылған медиацияның бүгіндегі аясы кең. Татуластыру тәсілдері енді қылмыстық істерде де, жария-құқықтық дауларда да кедергісін қолданылады.

Президент «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты жолдауында: «Расында, адам құқығын басты орынға қоятын, мемлекеттің басты қазынасы адам деп бағалалытын дамыған елдердін барлығында медиация институты бар. Және медиативтік келісімнің тиімділігіне бұл ел азаматтарының әлдеқастан көзі жеткен» деп өркениетті елдерде қалыпты өлшемге айналған медиацияны Қазақстанда да жетілдіру керектігіне назар аударды. Осылайша Қылмыстық кодекстің 68-бабында қылмыстық істерде медиациялық мәмілелеге келудің тәртібі жасалды. Дегенмен, қылмыстың барлық түрі бойынша тараптардың мәмілелеге келуіне жол берілмейді. Егер жәбірленушінің көлісімін алып, келтірілген зиянды қалыптау басты аргумент болып саналады.

Десек те, зандық тұрғыдан да, жауаптылық жағынан да тиімді болғанымен, азаматтардың көбі медиациялық келісімді таңдай қоймайды. Сондықтан, қылмыстық медиацияның мәнін, маңызын азаматтарға жан-жақта түсіндір керек.

Осы жағдайларды ескере отырып судьялар дауларды реттеудін баламалы жана түрлерін қолдану, тараптарды мәмілелеге келтіру арқылы қоғамдағы дауласуышылтықтардың деңгейін төмendetуге үлес қосуда. Сонымен бірге, медиативтік келісімдер жақасуға жол көрсеткен судьялар елдегі бірлік пен ынтымақтың сақтаулының қамтамасыз етуде.

Г.ШАЛАБАЕВА,

Алматы қаласы қылмыстық істер

жөніндегі мамандандырылған

ауданаралық сотының бас маманы

ПӘРМЕН

СОТТЫҢ ШЕШІМІ
ОРЫНДАЛУЫМЕН ҚҰНДЫ

Тәуелсіз елімізде жеке сот орындаушылар институты үздіксіз әрі кезең-кезеңімен жетілдірілуде. Оның нәтижесін мемлекет мұддесіне қатыстылардан басқа, атқару құжаттарының жеке сот орындаушыларының мәртебесін етінен көруге болады.

2016 жылы сот орындаушылар қауыларын электрондық санкциялау және соттардан атқарушылық құжаттарды электрондық форматта алу, борышкерлер мүлкі мен ақшалай қаражатына автоматтандырылған тыйым салу жұмысы іске қосылды. Сот актілерінің орындалуы сот ісін жүргізуінен соңғы сатысы болғандықтан, жеке сот орындаушыларға мәжбурлел орындалту құжаты берілді.

Жеке сот орындаушылар өз міндеттін заңға сүйеніп, құзыретіне сайт атқарады. Қазіргі таңда жеке сот орындаушының әрбір құжатты жылдам әрі сапалы орындауды қамтамасыз етілгенд. Бұл жағдай атқарушылық өндірістің сапалы мен орындауда көрсеткішін жақсартып, жүртшылықтың жеке сот орындаушыларға ғана емес, сонымен қатар, соттарға да сенімін арттыруды. Әр істің қоғасын зерттеу, саятты қаулы шығару, білікті жұмыс нәтижесін көрсету басты міндет. Сондықтан, сот актілерінің орындалуын қамтамасыз етуде борышкерлердің жұмысқа орналасуына да мұдделелік танытамыз.

Көп жағдайда борышкерлер табыс көздерін көрсетпе түрлісіз, сот шешімінде орындаушына кедергі келтіреді. Мұндай әрекет заңға қайшы, борышкер сот орын-

Алижан ТУРЕЖАНОВ,
Ақтөбе облысының
жеке сот орындаушысы

КОРЫТЫНДЫ

«ЖЫЛ ҮЗДІГІ - 2023»

Жәнібек аудандық жастармен жұмыс жөніндегі ресурстық орталықтың, «Ақбастау» жастар қоғамдық бірлестігінің ұйымдастыруымен Батыс Қазақстан облысының Жәнібек ауданы бойынша жастар сыйлығын табыстау байқауының қорытынды кеші өтті. Оған аудан әкімдігі қолдау көрсетті.

Аудан көлемінде мемлекеттік жастар саясатының дамуына үлесін қосып, өніміздің шығармашылық, спорт және қоғамдық қызмет салаларында жемісті енбегімен көзге түскен жүйріктер аз емес. Жастардың қоғамдық-саяси, мәдени, экономикалық саладағы белсенділігін арттыру мақсатын көзделген байқауда он бір атаптың бойынша кіл үздіктер бағын сынады.

Арнайы құрылған комиссияның шешімімен Жәнібек ауданы Тау ауылдық оқругінің полиция инспекторы, аға лейтенант Қазбек Аманкелдіұлы Иматов «Үздік жас полиция қызыметкері» атальының жеңіп алды. Аймакты жақын танытқан үздік полицейге аудан әкімі Т.Шиниязов арнайы диплом, сыйлық табыс етті.

Мендігүл ФАЗЫЛОВА,
Батыс Қазақстан облыстық тарихи-өлкетану музейінің
Жәнібек аудандық музей бөлімінің менгерушісі

ТАҒЫЛЫМ

ҰСТАЗ МҰРАСЫ

Заң саласына өз қолтаңбасын қалдырган тұлғалар көп-ақ. Солардың бірі ғалым Гүлнар Усенова.

1989 жылы С.М. Киров атындағы Қазақ мемлекеттік университеттін заң факультетін аяқтаған сәтten бастап, бар уақытын құқық саласына, ғылыми арнал, азаматтар құқығының өз дәрежесінде қорғалуына атсалысып келеді. Ұстазымыз мемлекет және құқық теориясы, XIX-XX ғасырдың бірінші жартысындағы қазақ зиялышары өкілдерінің мемлекеттік-құқықтық көзқарастары, қазақ халқының дәстүрлі қоғамының жекелеген құқықтарының пайда болуы мен дамуы, ғалымдардың халықа қалдырган көне мұрасы және заң ғылыми аясындағы келелі мәселелерді зерттеумен айналысып келе жатыр.

Ғылыми зерттеулерінің алғашқы-

сы Шоқан Уәлихановтың мемлекеттік-құқықтық көзқарастарына арналды. Осы тақырып бойынша зерттеуін аяқтап, 1996 жылы заң ғылыминың кандидаты дәрежесін алды. Алаш жүртана ойып тұрып ізін қалдырган Әлихан Бекейхановтың мемлекеттік-құқықтық көзқарасы докторлық диссертациясына арқау болды. Ғалымның ғылыми еңбектерінен Ресей мен Қазақстан ойшылдарының мемлекеттік-құқықтық ілімдерімен танысуға болады. Ә.Бекейхановтың озық идеясы, Қазақстанда демократия мен парламентаризм идеяларын қалыптастыру мен дамытудағы рөлі Гүлнар Рахимжанқызы арқылы айқындалды.

Бұл ғалымның үрпаққа қалдыр-

ған еңбегінің бір парасы фана. Зерттеу жұмысының өзектілігін саралай келе, оларды дәріптеу біздің парызымыз.

Ақмарал СМАНОВА,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
мемлекет және құқық
теориясы мен тарихы,
конституциялық және
әкімшілік құқық
кафедрасының
ага оқытушысы, З.Ф.К.

ПАРЫЗ

03 ТІЛІНДІ ҚҰРМЕТТЕ!

Тіл – мемлекеттің, тұғырылдың тірегі, халықтың рухани байлығы, өткені мен болашағының айқын көрінісі. Ана тілінің қадір-қасиетін білген халқымыз оны ұлттың руҳына, қазына байлығына балайды. Себебі, тіл – халықтың жаңы, сәні, тұтастай кескін-келбеті, ұлттық болмысы.

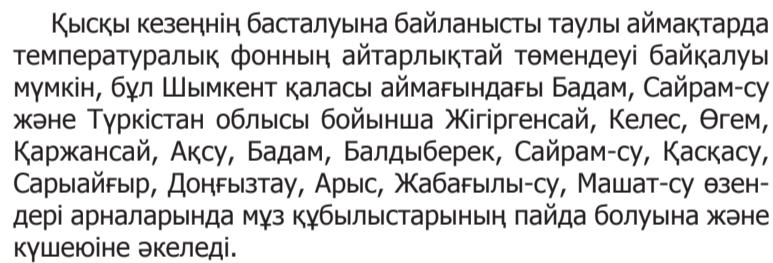
Адамды мұратқа жеткізетін – ана тілі мен ата дәстүрі. Біздің осындағы қасиетті мұрамыз, ана тіліміз – қазақ тілі.

Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді мен-г-

ру – Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы. Орыс тілі ресми турде қазақ тілімен тән қолданыста болғанымен, мемлекеттік тіл Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік органдардың жұмыс және іс қағазын жүргізу тілі болып табылатының үмітпазымыз абыз.

«Әзге тілдің бәрін біл, өз тілінді құрметте!» – деп ақын Қадыр Мырза Әлінің сөзі айқындаған түрғандай, алдымен ана тіліне деген үлкен құрметтің қалыптастырыманызды. Өз тілінді сыйламай, түп-тамырынды білмей, басқаны бағындырам деу – бекершілік.

Айдана КАРИМОЛДАЕВА,
Ақтөбе қаласы әкімшілік
құқық бұзушылықтар жөніндегі
мамандандырылған ауданаралық соты
кеңесінің бас маманы

ЖАРНАМА**ҚЫСҚЫ КЕЗЕҢДЕ ТАУЛЫ ӨЗЕНДЕРДЕГІ МҰЗ ҚҰБЫЛЫСТАРЫ**

Мұз құбылыстары – жыл бойында сүкімаларда мұздың пайда болу және еру фазалары. Оған теніз, өзен, көл, бөгөн бетінде мұздың пайда болуы, бүкіл айданда мұздың беку, мұздың (қабыршақ мұздың, түпкі мұздың, беткі мұздың, жиек мұздың) бұзылуы және еріп жойылуы жатады.

Мұз құбылыстары – жыл бойында сүкімаларда мұздың пайда болу және еру фазалары. Оған теніз, өзен, көл, бөгөн бетінде мұздың пайда болуы, бүкіл айданда мұздың беку, мұздың (қабыршақ мұздың, түпкі мұздың, беткі мұздың, жиек мұздың) бұзылуы және еріп жойылуы жатады.

Тұрғын үйлер мен елді мекендердің аумақтарын мұзды су тасқындарының басуы мен қауіп-қатерінің туындаудың болдырмау үшін, қолданыстағы құбыр өткелдерін, су ағызы арықтары мен каналдарын мұздан, қардан, қысқы және тұрмыстық қоқыстардан тазарту жөніндегі жұмыстарды ұдайы жүргізу, өзен арналарында мұз кептелістері мен бітелупердің пайда болуына жол бермеу, оларды үақытылы тазарту және қысқы кезеңде қауіпсіздік ережелерін сақтау қажет!

Н. ШОЖИКОВА,
ҚР ТЖМ «Қазселденқорғау» ММ
ОАПТБ филиалы КҚМжКБ басшысы

**Батыс Қазақстан облысы әкімдігі білім
басқармасының Орал қаласының білім беру бөлімінің № 41
«Ақ тілек» бебекожайы МҚҚК азаматтық қызыметшінің
бослаузымына конкурс жариялады:**

Тәрбиесі – 1 бірлік (негізгі қызыметкердің декреттік орнына)

Мемлекеттік сатып алу менеджери - 0,5 бірлік (тұрақты)

Конкурсқа қойылатын талаптар:

Тәрбиесі – Мамандық бойынша (жоғарғы педагогикалық білімі болуы керек).

Мемлекеттік сатып алу менеджери – (жоғарғы техникалық немесе техникалық және кәсіптік).

Білуге тиіс:

Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының «Білім туралы», «Педагог мәртебесі туралы», «Сыбыллас жемқорлықта қарсы іс-қымыл туралы» заңдары және Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың бағыттары мен перспективаларын айқындаудың өзге де нормативтік құқықтық актілері;

мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты;

мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үлгілі бағдарламасының мазмұны мен құрылымы;

педагогикалық этиканың нормалары;

психология және педагогика, дәрігерге дейінгі алғашқы медициналық көмек көрсету ережелері, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау ережелері, санитариялық ережелер;

мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың үйімдастыру жөніндегі нормативтік-құқықтық құжаттар;

еңбек заңнамасының негіздері, ішкі еңбек тәртібінің, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, ертке қарсы қорғау қағидалары, санитариялық қағидалар мен нормалар.

Қажетті құжаттар:

- 1) етініш;
  - 2) жеке басты қуәландыратын құжаты не цифрлық құжаттар сервисінен электрондық құжаттың көшірмесі (сайкестендіру үшін);
  - 3) кадрларды есепке алу жөніндегі жеке іс паралық және фото;
  - 4) білім туралы мемлекеттік үлгідегі құжаттың көшірмесі;
  - 5) еңбек қызыметін растайтын құжаттың көшірмесі;
  - 6) Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің міндеттін атқарушиның 2020 жылғы 30 қазандан № ҚР ДСМ-175/2020 «Денсаулық сақтау қаласындағы есепке алу құжат-тамасының нысандарын бекіту туралы» бұйрығымен бекітілген нысан бойынша денсаулық жағдайы туралы анықтама;
  - 7) психоневрологиялық үйімнан анықтама;
  - 8) наркологиялық үйімнан анықтама;
  - 9) біліктілік тестілеу сертификаты (бар болса);
  - 10) түйіндеме;
  - 11) Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 21 ақпандығы № 57 бұйрығымен бекітілген (Нормативтік құқықтық актілерді мемлекеттік тіркеудің тізіліміне № 7495 болып тіркелген) Мемлекеттік білім беру үйімдарының бірінші басылары мен педагогтарын лауазымға тағайындау, лауазымнан босату қағидаларының 12-қосымшасына сәйкес нысан бойынша көрсетілетін қызыметті алушының мемлекеттік қызымет көрсету үшін талап етіледін, «Дербес деректер және оларды қорғау туралы» Қазақстан Республикасы заңының 8-бабына сәйкес берілетін қолжетімділігі шектеулі дербес деректерге кол жеткізуге келісімі.
- Конкурсқа қатысушылардың құжаттары хабарландыру шыққаннан кейін 5 жұмыс күннің ішінде мына мекенжайда тапсырылуы тиіс: БҚО, Құрманғалиев көшесі, 3/2 үй, Анықтама алу үшін байланыс тел: 8(7112)53-12-51.

